

KÖNYVSZEMLE

A magyar irodalomtörténetírás legújabb eredményei.

Az alábbi szemlében elsősorban az 1937—38. évek irodalomtörténeti munkásságának fejlődését mutatjuk be, nyomon kísérve az eredményeket a nagyszabású összefoglalásoktól a kisebb terjedelmű tanulmányokig. Célunk a bemutatás és a tények megállapítása; kritikát legfeljebb a tárgyalási módszer alkalmazásával próbálunk alkalmazni, hogy összefoglaló szemlénkkel az elkövetkezendő tudománytörténetnek így szolgáltassunk adalékokat. Természetesen nem térhetünk ki e két év minden termékére, de a legfontosabb jelenségekre így is módunkban lesz rávilágítani és azokat tárgyalásunk folyamán értékesíteni. E két év csak kis szelete a magyar irodalomtörténetírás fejlődésének és mégis érdekesen hullámzauak benne az egyes szellemi-, ízlés- és koráramlatok. A tudománynak mindenkor a műalkotásokban élő szellemhez kell ragaszkodnia, azokból vonja le elméleti megállapításait, azokból meríti kutató munkájának anyagát, tehát a módszertani kívánalmak mellett a művészi alkotások milyenszerűsége is erősen meghatározza fejlődésének irányát. Pl. élénk és a kor színvonalán álló költői működés hiányában, eredeti lírai tehetségek létezése nélkül nem beszélhetnénk a magyar líra történetéről, melynek anyagát és eszközeit minden korban maguk a költők, illetve művek jelentették. Ez elméleti fejtegetések után térjünk tulajdonképpen tárgyunkra: az egyes irányok és művek bemutatására.

A teljes magyar irodalom történetét **Pintér Jenő** nyújtja *A magyar irodalom története* című kétkötetes művében. **Pintér Jenő** irodalmunk történetének legnagyobb összefoglalója. Új műve, már ötödik nagyszabású *Irodalomtörténete*, 1921-es tudományos kézikönyvének az újabb kutatások eredményeivel kiegészített kiadása, anyagát azonban ettől eltérően, az 1900-as évvel lezárja. **Pintér** új *Irodalomtörténetét* elsősorban forrásnak szánta az egyetemi ifjúság és a tanárság számára. A stílus egyszerűségével és világosságával s e mellett könnyedségével készült: nyelvtisztító törekvéseinek gondos és finom nyomait őrzi. Szerkezetileg is, akárcsak stílusában, világos, könnyen áttekinthető: az I. kötetben a XIX. századig megy, míg az egész II-ikban a XX. századot mutatja be. Értékelésében a legújabb és legelfogadhatóbb eredményeket teszi magáévá, bár nem mellözi egyéni nézeteinek vagy kifogásainak hangsúlyozását sem. Célja az irodalom történelmi értékeinek megállapítása és az időszerűség korlátai fölé emelése. Művének legnagyobb értéke anyagdagsága mellett arányossága. Minden író vagy alkotás tárgyalása során tudatában van annak, hogy könyve a nagyközönség követelményeinek is megfelelően. Ezért nem öleli föl irodalmunk minden alkotását, csak a legkiválóbbakat méltatja, de azokat viszont minden oldalról megvilágítja, szemléletessé teszi. Új könyve hétkötetes nagy *Irodalomtörténetének* nem a kivonata, hanem annak nélkülözhetetlen kiegészítője és eredményekben gazdag tudományos működésének folytatása. Az irodalom történetét népszerűsítő formában, kellemes előadásban tárta föl **Benedek Marcell** *A magyar irodalom története* című könyvében. Képekkel díszített és csak-

is a nagyközönség igényeit kielégítő munkájában végigtekinti irodalmunk életének történetét a honfoglalástól a múlt század fordulójáig. Nem tűz maga elé tudományos célokat, beosztásában is inkább az ötletszerűség, mint a rendszeresség vezet, azonban ízléssel stilizált könyve nagymértékben hozzájárulhat irodalmunk szélesebb körökben való megkedveltetéséhez. Egészen más cél lebegett **Féja Géza** előtt, aki valóban népies feladatokat megoldó *A régi magyarságban* 1772-ig apró mozaikok képecskéiben mutatja be régi irodalmunk lelkét. Főjárt a szellemi műveltség fejlődése érdekli, a kiemelkedő alakok foglalkoztatják s magyarázás helyett inkább a szemléltetésre veti a súlyt; ez az oka a rengeteg szemelvénynek. Könyvében gazdag olvasottság és a művekben való elmélyedés nyomai érezhetők, bár értékelésében nem egyszer vezet félre egyoldalú történet szemlélete. Az irodalmi oktatás túlterheltségének kiküszöbölésére állította össze **Juhász Géza** *A magyar szellem vándorútja* című irodalomtörténetét, amelyben összefoglalta mindazokat a tételeket és irodalomtörténeti tényeket, amelyeket fontosaknak tartott növendékeivel megismertetni. Ez az egyéni beállítás magától értetődően egyoldalúságra, töredékességre vezet, nem is szólva arról, hogy aránytalansága néha már elhíhetőségét veszélyezteti. Juhász Géza irodalomtörténete egy pár határozott vonással fölvezetett fejezetének kárpótlása mellett is az egyéni ötletszerűség jegyében fogant.

Ezek mellett az általános, a teljes magyar irodalomtörténetet magukba foglaló feldolgozások mellett irodalmunk egyes korszakainak is vannak értékes monográfiái. *A XIX. század elejének* katolikus elvű és szellemű irodalomtörténetét írta meg **Brisits Frigyes** az Alszegehy Zsolt által szerkesztett irodalomtörténeti sorozatban. Az értékes gyűjteménynek 1935-ben már megjelent egy kötete: Alszegehy Zsoltól a XVII. század magyar irodalomtörténete. **Prisits** a szellemtörténeti irány eszközeivel mutatja be irodalmunknak ezt a nemcsak legforrongóbb, de egyben legragyogóbb korát. **Bessenyei** és **Kazinczy** nyelvi törekvéseivel indítja meg tárgyalásait, mely a romantika újszemléletű bemutatásán, a népiesség friss ábrázolásán át a realizmus föltűnéséig terjed. Tízennégy fejezetben elsősorban az irodalmi ízlés fejlődését vizsgálja s minden törekvésben megkeresi a katolikus gondolat szerepét vagy kristályosodását. Finom elmélyedéssel, gazdag emberi és lelki tartalommal tölti ki azt az új Vörösmarty-képet, melynek ő a leghivatottabb formálója. Sok új mondanivalója van még **Petőfiről** is, mint az életigenlés legnagyobb világ- és nemzeti költőjéről. Ahol **Brisits** lezárja könyvének anyagát, — az 1850-es évekkel, — oda nyúlnak vissza **Farkas Gyula** *Az asszimiláció kora a magyar irodalomban* e. új munkájának gyökerei. **Farkas** kétségtelenül egyik legértékesebb újítója irodalomtörténetírásunknak. Ő is, mint **Brisits**, **Horváth János** irányának követője. Az irodalomnak nemcsak mint öncélú terméknek az életét vizsgálja, hanem megfigyeli ennek a szellemi hullámmásnak a hatásait is: hogyan visszhangzik a közönség az irodalom belső formáló ereje alatt. Az alkotások törvényszerűségeit, rejtett külső kapcsolatait az elemzés eszközeivel méri és állapítja meg. Új könyvében, mely szervesen illeszkedik *A magyar romantika* és *A fiatal Magyarország kora* című munkáihoz, azt a folyamatot mutatja be, amint az irodalmunkat és közéletünket elárasztó idegen elemek szellemi életünk képét a kiegyezés korától kezdve a világháborúig átalakították. Felfogását lehet különböző szempontból bírálni, de tárgyalásainak lényegbevágó tárgyilagosságát nem lehet elvitatni tőle. Könyve nagy mozgalmat keltett, de értékét misem fogja jobban mutatni, mint az, hogy azok közé a tudományos művek közé tartozik, amelyeket támadni, idézni és állandóan olvasni fognak. A **Farkas**éhoz hasonló vihar középpontjában állott **Schöpfung Aladár** könyve: *A*

magyar irodalom története a XX. században. Schöpflin a XX. század irodalmán főleg a Nyugat íróinak mozgalmát érti. Ami ezzel az irodalmi iránynyal volt kapcsolatban, azt részletesen tárgyalja, viszont a „konzervatív” alakulatok működéséről vagy egyáltalán nem ír, vagy nagyon hűvösen nyilatkozik. Ez a perspektivális aránytalanság művének egységét megbontotta, kétségtelen azonban, hogy nagy korismerettel készült sok részlete van munkájának. Az, amiket Adyról, Babitsról vagy Kosztolányiról mond, nemcsak az ő esztétikai álláspontjának a hangsúlyozása, hanem többé-kevésbé a végleges értékelés alapja is.

A műfaj történeti monográfiára **Galamb Sándor** adott jó példát. *A magyar dráma története* c. akadémiai pályadíjat nyert munkájában Bayer József hatalmas művének, *A magyar drámai irodalom történetének*, folytatását készítette el a kiegyezéstől a milleniumig. Művének csak az első kötete jelent meg, de már ez is mutatja módszeres munkájának értékét. Nemcsak a drámai művek anyagán uralkodik, hanem a színpadnak, a színházi világ szövevényeinek is föltétlen ismerője. Különösen a magyar népszínmű anyagát, kialakulását és történetét világította meg új szempontokból. Jellemző módon tárja fel az újromantikus dráma létrejöttének körülményeit és a történeti színmű elsőkélyesedését. Az operett-műfaj kialakulásának korszerűségével és szükségzerűségével is foglalkozik. Szorosan kapcsolódik a magyar dráma történetéhez **Rédey Tivadar** művészi felépítésű könyve *A Nemzeti Színház történetéről*, mely az 1937. évben százados fennállását ünneplő legnemzetibb magyar kultúrintézmény történetét nyújtja. A munkának még csak első fele, az első félszázad története látott napvilágot. Részletesen tárgyalja a kialakulás körülményeit, a „színi” gondolat zsongását az emberek és a nemzet lelkében, amely végül is a Nemzeti Színház fölállításának tényéhez vezetett. A történelmi folytonosság alapján majdnem előttiünk építi föl a Nemzeti Színházat a megnyitástól a szabadságharcig, majd a kiegyezésig s végül az első félszázados jubileumig: a prózai és operai műsor kettéválásáig. Rédey nemcsak kritikusként elsőrangú, de elbeszélőnek is: művészi erővel rajzolja az események történetét. Egy-egy igazgató vagy színész portréjával egész sorsokat, a sikerek belső összefüggéseit tárja föl (csak a legkitűnőbbet, Szigligetit említsük meg). Művészi értékei mellett könyve mégis a rendszeresség, az adatszerűség követelményeinek gondosan mérlegelt, tudományos eredménye.

Elméleti szempontból hasznos források egyetemi tanáraink nyomtatásban megjelent előadásai. Ezek a tanulmányok nemcsak alkotóműhelyük és módszerük titkaiba világítanak be, hanem új szempontjaikkal egyszersmind sok érdekes problémát vetnek föl. **Horváth János** öt könyvében (*Csokonai, Kisfaludy Sándor, Kisfaludy Károly, Kisfaludy Károly és köre, Katona József*) a legújabb kutatások eredményein keresztül rajzol találó képet. Ezen az előadásokon át nyomon kísérhetjük téma-kibontó és föltáró módszerességét. **Császár Elemér** *Arany János* életét és költészetét ábrázolja elemző módon: mindazt föltárja, amit Aranyról tudni kell, s ezenkívül az egészet egységes, szerkezetileg is áttekinthető keretbe állítja. Horváth János és Császár Elemér munkái irodalomtörténeti források.

Az irodalomtudomány a műfaj történeti monográfiák mellett költői és írói életrajzokban is értékes fejlődést tett. **Gálos Rezső** a régebbi magyar líra egyik érdekes alakjának, *Amade Lászlónak*, emberi és költői vonásait gyűjtötte össze és örökítette meg. A szétszórt és nagyjából általa felkutatott adatokat alakította egységes, jól áttekinthető életrajzzá. Hőse a magyar barokk líra legjellemzőbb képviselője. Élete kész regény. A legellentétebb vonások összhangjából — a bántó érzékiségtől a mélységes vallási

megebánásig — tevődött össze egyénisége. A játszi könnyedség, vidám élet-szemlélet és belsőleges áhítat-érzés azok a jegyek, amelyek rendkívül dallamos, sőt daltermő tehetségének témaanyagát szolgáltatták. Könnyedségét azonban művészi erő és tökéletesedési vágy jellemzi, ezért joggal írhatta róla Gálos, hogy költészete „hatalmas emelkedés volt egy tisztultabb érzelmi lírához, ennyi szerelmi ének egy költőtől Balassa óta még nem szállt ajkrol-ajkra s a divatos műdalok új formáit ő hozta el főúri köreink mulatozásaiba, tőle s ezekből terjedt el a nép felé is“. **Merényi Oszkár**, a szorgalmas Berzsényi-kutató, *Berzsényi Dániel* életrajzában új oldaláról világította meg a legnagyobb magyar klasszikus költőt. Merényi az új adatok egész sorával építi föl Berzsényi-képét. Maga az életrajz a monográfiának csak 60 lapnyi része. Leglényegesebb vonása ennek az újszerű szemléletnek Berzsényi magányos természetének kiemelése és végigkísérése egész életén keresztül. Részletesen tárgyalja még Berzsényi költői alakításának lélektani tényezőit, költészetének tárgyi elemeit, s külön fejezetekben méltatja Berzsényi nyelvi varázsát, versformáinak problémáit. Nagy teret szentel a költő töredékes vitézi drámájának és prózai alkotásainak, különösen a nagyon érdekes levelezését finom vonásokkal hozza párhuzamba Berzsényi életével és műveivel. Kiemeli Köleseyvel folytatott vitájának elvi jelentőségű megállapításait. Sikerült képben hőse költői sorsát is vázolja és végül a függelékben pár jelentős Berzsényi-adalékot tesz közzé: ezekből a legértékesebbek a Kölesey-verskritikájának eredeti fogalmazványja és a *Poetai Harmonistika* eredeti alakja. Merényi Oszkár Berzsényi-életrajza, formai aránytalansága ellenére is, határozott nyeresége az irodalomtörténetnek, mert benne nagy szorgalommal és lelkes szeretettel elmélyedő tudóslélek mutatta be kutatásainak értékes eredményeit. **Voinovich Géza** művészi tollából eredő nagyméretű alkotásának, *Arany János életrajzá*nak befejező harmadik kötetével leróta irodalomtörténetünk azt a régi adósságát, melyet a legnagyobb és legmagyarabb költőnk életműve iránt kötelelesszzerűen érzett. Ez nemcsak legáltalmasabb, de legművészbib költői életrajzaink egyike. Arányos vonásokkal, finom elmélyedéssel rajzolja meg Arany életét. Elsősorban az életrajzi elemeket domborítja ki s ezzel kapcsolatban az alkotások belső fejlődését is vázolja. A költő életének minden részletére rávilágít s szellemi termékeinek mindazokat a problémáit fölfejt, amelyek a tudományos kutatások során érlelően fölmerültek. Végigvezet Arany tisztá és kristályos életén s föltárja azokat a külső és belső értékeket, amelyek Arany Jánost Arany Jánossá tették. Ez a tárgyalási mód azonban nem száraz adatközlés, hanem vonzó szemléltetés, a tények és események színes, művészileg is megformált ábrázolása. Voinovich nemcsak Arany életkörülményeit írta meg, de a szépíró és lélekbúvár elmélyedésével azt a láthatatlan folyamatot is érezte, ahogy Arany Jánosban a kezdő kísérletekből elindulva, kialakult a művész. Az öntudatlanság korától a *Toldik*, a *Buda halála*, a balladák, az Aristophanesfordítások és az *Őszikék* költője úgy kapcsolódik életkörülményeken át műremektől műremekhez, mintha magunk előtt látnók a költőt ügyes-bajos dolgaival, fárasztó gondjaival és az ihlet isteni megszállottságának pillanataiban. Ilyen areképet csak költői lélek tud festeni arról a költői szellemről, akihez az alkotás pillanatában föl tud emelkedni.

Nem tudományos életrajz, inkább csak egyéni szempontú és szemléletű pályakép az, amelyet **Kosztolányi Dezsőné** nemrég elhunyt férjéről összeállított. Határozott írói készséggel rajzolta meg a magyar Parnassien legérdekesebb alakjának, *Kosztolányi Dezsőnek* az életrajzát. Lehet ez a kép egyoldalú, itt-ott ötletszerűen fölvezelt, de a bennelévő értékes irodalomtörténeti anyag és a közvetlen átéltség melege minden Kosztolányi-kutató

számára nélkülözhetetlenné teszi. A könyv három részre esik: a költő fiatalkori naplojának, Babits Mihályval és Juhász Gyulával folytatott levelezésének közlésére, majd utolsó éveinek vonzó és megdöbbentő hitelességű leírására. E három rész köré fűzi férje életkörülményeit, jellemzően tárva föl a nagy költővel való kapcsolatait. Kosztolányiné az irodalomtörténetet és a lélekkutatást egyformán hálára kötelező munkát végzett.

Kölcsey Ferenc halálának százéves évfordulóját a nemzet mély ragaszkodással fejezte ki és ünnepelte meg. Az alkalmi cikkek, tanulmányok és könyvek tengeréből **Kornis Gyula Kölcsey világnézetéről** szóló tanulmánya emelkedik ki. Kornis a Kölcsey műveiből ma is tiszta fényvel ragyogó elvszerűséget domborította ki s ezt a következetes gondolati láncolatot fejtette föl a filozófus, a politikus és a nemzetnevelő példájában. Történettudományi szempontból tartja föl azokat az eszméket, amelyek Kölcsey korában irányítónak hatottak a közéletre és az egyénre egyaránt. Kornis azonban ezen a neoklasszikus és neohumanista korszakban át rámutatott a Kölcsey-lelkiség magára és nemzetét formáló öncélúságára is, mely költészetében a pesszimizmus, közéleti tevékenységében a sztoicizmus fölé való emelkedés magaslataira vezetett. Kornist elsősorban Kölcsey lelkének gondolati tartalma vonzotta, ezért csak ott tárta föl belső énjének műalkotói tevékenységéből adódó vonásait, ahol elkerülhetetlen volt.

Amennyiben újabb eredményeket is fölmutatnak vagy módszeresség szempontjából ilyenre törekednek, a kiválóbb doktori értekezésekről is megemlékezhetünk. Az utóbbi évek doktori dolgozatai közül a feldolgozás határozottságával **Pais Károly A két Kisfaludy Sándor** című értekezése emelkedik ki. Ebben az eredeti logikával és biztos ítélő erővel megírt tanulmányban a szerző Kisfaludy Sándor életét és működését két részre bontja: a literátor és a patrióta korszakára. Az elsőben a költő, a másodikban a hazafi áll előtérben. Az olvasmányok korának Horváth Rózi az ihletője, a másiknak Szegedy Róza. **Baráth Ferenc Kosztolányi Dezső** című könyvében finoman elemzi írói művészetét és stílusának jellegzetességét. Részletesen foglalkozik lírájának és prózájának fejlődésével, az utóbbit találóan a romantikus, realista és klasszikus ízlés keretei közé osztja. Külön fejezetet szentel Kosztolányi drámaírói, újságírói, nyelvészeti és műfordítói működésének. Kár, hogy nem mutatja még be Kosztolányi versművészetét mellett a sok érdekes példa alapján stílus- és szerkesztőművészetét. Tanulmánya így is a doktori értekezések közül kimagasló, komoly kísérlet. Pais és Baráth dolgozataihoz hasonló derék munkát végzett **Gyenes István** is **Riedl Frigyes** érdekes és problematikus alakját megvilágító értekezésében. Összegyűjti mindazokat az adatokat, melyeket Riedlről az irodalomtörténet már eddig feldolgozott; végig-megy tanulmányai során s nem mindennapi tanultsággal ezekről sok értékes megállapítást tesz. Határozott szerkesztőérzeke van s különösen Riedl páratlan **Arany János**ának értékeit emeli ki művészi erővel. Nem a feldolgozás különlegessége emeli **Légrády Mária Indali Gyula** c. doktori dolgozatát tárgyalásunk keretébe, hanem kiadatlan anyagának gazdagsága. A fiatalon elhunyt erdélyi költő életrajzi adalékait állította össze, egyszerűen felsorolva azokat. Munkájának azonban kiemelkedő értéke: a költő kiadatlan prózai szemelvényei és ugyancsak kiadatlan költeményei, többek között egy érdekes hosszabb költői elbeszélés.

Irodalmunkban az essay is új virágzásnak indult. **Babits Mihály** ennek az irányítója. Összegyűjtött munkáinak két kötetében — *Ezüstkor, Írás és olvasás* — találjuk azokat a tanulmányait, melyekben évtizedes kritikai működésének eredményeit értékesítette. Ezekben az újabb munkáiban *Két kritika, Irodalmi problémák, Gondolat és írás, Élet és irodalom* című munkái-

nak megrostált anyagát újabb tanulmányaival tetézte meg. Babits európai szelleme művészi módon tolmácsolja kultúrájának ezt a gazdag aratását. *Vörösmartyról* vagy *Kosztolányiról* ugyanolyan szeretettel és az alkotásokban való elmélyülés hitével elmélkedik, mint *Goethe* varázsáról vagy a *középkori latin himnuszok* áhitatos világáról. Essayiben valóban „könyvről-könyvre“ szállva bejárja a szellemi élet legkülönbözőbb tájait s minden kalandozásából az élmények végtelen sugarait hozza magával. Tanulmányaihoz különleges színű és illatú prózát alkotott, amely gyakran zsúfolt s éppen ezért nem eléggé világos. Babits az essayírásban iskolát teremtett: két nemzedék is mint mesterére tekint rá ebben. Tanítványai közül **Halász Gábor** ízlésének csiszoltságával és a felfogás arisztokratikus elszigeteltségével emelkedik ki. *Az értelem keresése* öt tanulmánya közül, melyek között nem foglal helyet a *Magyar századvégről* írt legjelesebb essayje, csak *A Proust-élmény nyomában* foglalkozik külföldi irodalmi problémával. Egyébként régebbi irodalmunk három nagy alakjának (Kazinczy, Bessenyei, Széchenyi) lelkivilágát rajzolta meg a lélektani motíválás finom eszközeivel. Alakjainak belső életét legapróbb vonásaiban is megfigyeli s azokat következetes logikával kapcsolja össze. Az essay multat oldó formalizmusával szemben két tanulmánya a mai líra és regény helyzetével foglalkozik. Végső következtetéseket természetesen egyik műfaj életének vizsgálatából sem von el, inkább csak korszerűtlen vagy korhoz kötött vonásaikra hívja fel a figyelmet. Filozófiai kultúráját még ezekben, a napjaink irodalmi kapcsolatait föltáró gondolataiban is, jóleső emelkedettséggel érezteti. Halász Gábor szelemtörténész, azonban a nélkül, hogy ennek a ma már meghaladott irányzatnak hatalmába kerülne. Villogóbb stíluskészség, de kevesebb lehiggadás jellemzi **Németh László** *Berzsenyi*-portréját. Sajátképi kultúrája merész inverziókon, sokszor fölszínes megállapításokon át is meglepő frissességgel érvényesül. Berzsenyi-lelkiségét szellemesen rajzolja. Filológiaiilag is lelkiismeretes következetességgel építi föl munkáját, áttanulmányozva a teljes Berzsenyi-irodalmat, azonban nem szerencsés az a módszer, ahogy ezeket a filológiai adalékokat „elintézi“, ilyen módszer mellett természetes, ha Váczy János vagy a többi pozitivistá lelkismeretű tudós munkáját nem a legkedvezőbb jelzőkkel illeti. Apró szépséghibái mellett is Németh László Berzsenyirajza nemcsak a niklai remetének, hanem magának az íróknak is jellemző képét nyújtja.

Az irodalomtörténeti kutatás eredményeinek ismertetése kapcsán meg kell emlékeznünk azokról a forráskiadványokról is, amelyekben az irodalmi mult továbbfejlődik. Nagyjelentőségű tudományos vállalkozás fejeződött be azzal, hogy a Magyar Tudományos Akadémia sorozatában, a Régi Magyar Költők Tárában, megjelent **Badiés Ferenc** gondozásában a magyar barokk-költészet egyik legnagyobb képviselője: *Gyöngyösi István összes költeményeinek* befejező IV. kötete. Az egész könyv Gyöngyösi utolsó, öregkori művét, a *Chariclíát* foglalja magában. A szöveg az 1700-i első kiadás után készült, amelyet a költő maga javított. A munkához csatolt jegyzetekben a költemény történetét és a szövegek kritikai összevetését kapjuk. A pátriárka korban lévő tudósnak azt kívánjuk, hogy évtizedes Gyöngyösi-kutatásainak eredményét, a már teljesen kész hatalmas Gyöngyösi-életrajz megjelenését minél előbb megérhesse. Az Akadémia másik sorozatában, a Régi Magyar Könyvtárban kerültek kiadásra Gyöngyösi ifjabb kortársának, *Amade Antalnak* a *versei*. A többnyire vallásos és családi jellegű versekre Gálos Rezső a gr. Üchtritz-Amade-család bőszi kastélyában bukkant s ezek ugyancsak az ő gondozásában láttak napvilágot Amade Antal életét és költészetét megvilágító alapos bevezető tanulmány és jegyzetek kíséretében. *Berzsenyi Daniel*

költői műveinek kritikai szövegét **Merényi Oszkár** adta ki ugyancsak a Régi Magyar Könyvtárban. A nagy gonddal és körültekintéssel készült kiadás előtt álló bevezetésben részletes rajzát adja a Berzsenyi-probléma és a Berzsenyi-irodalom fejlődésének. A tanulmányban összefoglalt tételek nagy részét Berzsenyi monográfiájában később is értékesítette, különösen a Berzsenyi életrajzára és „költői sorsára” vonatkozó részeket. Kimerítően tárgyalja a Berzsenyi-kiadások történetét s ezt sok érdekes irodalomtörténeti adattal egészíti ki. Kiadásának jelentőségét az a 21 ismeretlen és kiadatlan vers közlése emeli, amelyet Berzsenyi niklai kuriájában fedezett föl. Ezek között nagyon sok változat szerepel. A költeményeket időrendi sorrendben adja s ezeken kívül közli még Berzsenyi *Kupa támadása* című történeti tragédiája kéziratának harmadik kidolgozását. A függelékben a Berzsenyinek tulajdonított három verset is kiadta a költő érdekes népdalgyűjteményével együtt. Végül a jegyzetekben az egyes költemények kritikai vizsgálatát végezte el. Az új Berzsenyi-kiadás az irodalomtörténet értékes gyarapodása. Ugyancsak Merényi Oszkár szorgalmának köszönhetjük *Berzsenyi ismeretlen és kiadatlan leveleinek jól használható gyűjteményét*; ebben a Kazinczyhoz írt s ezért a *Kazinczy Levelezésében* könnyen hozzáférhető levelek kivételével, minden Berzsenyi levelet összegyűjtött (az eddig kiadatlanokkal együtt) és hasznos jegyzetekkel látott el. Egyedül azt kifogásolhatjuk, hogy nem egy helyen az eredeti szöveget megrövidítette. Ezt tudományos szempontból nem helyeselhetjük. Egyébként a kiadott levéltanyag hasznos és használható kalauz Berzsenyi-lelkivilágának föltárásához. Külön kötetben kiadta még *Berzsenyi* verseinek kiadatlan *összvegeit*, amelyeket már kritikai gyűjteményében is értékesített. Ennek csak annyiban van jelentősége, hogy egy helyen kapjuk Berzsenyi verseinek összegyűjtött ösfogalmazásait. Ezt az 1808. évi összöveg kiadást is értékes bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva, bocsátotta napvilágra. Jelentős forrás kiadvány közeledik befejezés felé: *gróf Széchenyi István naplójának* utolsóévi kötetét, az 1836. és 1843. évek közötti anyagot rendezte sajtó alá nagyszabású bevezetés és jegyzet-készlet kíséretében **Viszota Gyula** a Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai című tudományos kiadványsorozatban. A szöveget bevezető életrajzi vázlatban részletes történetét kapjuk Széchenyi munkásságának és egészségi állapotának. Megvilágítja társadalmi alkotásainak, az Akadémiának, a Nemzeti Kaszinónak a fejlődését, foglalkozik a löverseny-eszme kialakulásával, az Al-Duna szabályozásának, a gőzhajózásnak, a nemzeti, akkor még pesti magyar színháznak, a pesti kikötőnek, a hengermalomnak és még számtalan problémának a történetével. Összeállította Széchenyinek az említett években folytatott írói munkásságát, könyveinek és hírlapi cikkeinek alapvető, kritikailag is taglalt bibliográfiáját. Végül pár jellemző vonással Széchenyi belső életét körvonalozta. A napló egy zseniális lélek önkínzó vallomásainak hű tükörképe. Kiadása nemcsak történeti és lélektani okmánytár, hanem egyben fölemelő nemzeti értékkincs is. Hasznos munkával gazdagította az irodalomtörténetet **Horváth Konstantin** azzal a kiadásával, amelyben *Az „Egyházi Ertekezések és Tudósítások” történetével* együtt Verseghy Ferenc és Horváth János forrásértékű és jelentőségű levelezését hozta nyilvánosságra. A levelezés az első magyar katolikus folyóirat eszméjének fölesillanása, megalapítása és megszűnése köré fonódik. Az értékes történeti szempontú tanulmányból és a levelek izzó nemzeti érzést lehelő sorából új Verseghy-képet nyer az irodalomtudomány, s mellette Horváth János püspök alakjában egy olyan kiváló egyházi férfiú emelkedik ki, aki papnak és embernek is egyaránt nagy volt. A kiadással Horváth Konstantin alapvető, építő munkát végzett. A fennállásának első százados jubileumát ünneplő Nemzeti Szín-

háznak Rédey Tivadar előbb ismertetett könyve mellett másik kiemelkedő irodalmi emléke Pukánszky Kádár Jolán munkája: *A Nemzeti Színház százéves története*. Ennek a három kötetre tervezett műnek még csak a II. része hagyta el a sajtót, az iratok a Nemzeti Színház történetéhez. Pukánszky nagy szorgalommal és körültekintéssel válogatta ki a mintegy 300.000 akta közül azt a háromszázat, amelyekből a legvilágosabban lehet megpillantani a fejlődés vonalát, bár megemlíti, hogy a kimaradt anyagból „még néhány kötetre való, ép ennyire értékes gyűjteményt lehetne összeállítani.” A tudományos szempontból is jelentős kiadványban, amennyiben a megértés szer- vessége megkívánta, a hézagokat a kimaradt iratok egy részének legalább a tartalmával áthidalja. Az első Pest megye felirata a nádorhoz, melyben egy magyar játékszín építésének engedélyezését kéri 1810-ben, az utolsó a cen- tenáris és ünnepi műsor terve. A kettő közötti időszakban a Nemzeti Színház fejlődésének színes és változatos képe jelenik meg előttünk a „legszárazabb” akták életteltelen világában. Az anyag nagy részét a Nemzeti Színház, az Országos Levéltár és a Nemzeti Múzeum Könyvtára szolgáltatta. A könyv a Magyar Történelmi Társulat Magyarország újabbkori történetének forrásai című kiadványában jelent meg. Bárcsak a Nemzeti Múzeum Könyvtárának Irattára és a Magyar Tudományos Akadémia Irattára is minél hamarabb ehhez hasonló tudományos feldolgozásban láthatna napvilágot!

A forráskiadványok mellett az irodalomtörténeti tárgyú szakbibliográfiák is hasznos forrásai a tudománynak. A legújabbak közül különösen **Staud Géza** *Magyar Színházi Bibliográfiája* jelentős, melyben szorgalmas munkával minden könyv címét rendszeresen feldolgozta, amely a színpadra vonatkozó adatokat tartalmaz. Amennyiben forrásai engedték, az egyes könyvekről szóló ismertetéseket is közli, bár ebben korántsem tekinthető munkája teljesen kielégítőnek. Könyve így is jó forrása a színháztörté- nek. **Vass Klára** *A szellemi tudományok magyar bibliográfiája* (az 1935. évről) e. munkájában rendszerbe foglalta abban az évben megjelent szellemi tudományi munkák, cikkek és bírálatok jegyzékét. Könyvének egyik nagy fejezetében az *Irodalomra* vonatkozó adalékokat állította össze lelkiismeretes gondnal és aránylagos teljességgel. Munkájának értékét növeli jól kezelhető indexe.

Beszámolóink végére értünk: elvi következtetéseket vagy éppen tanulságo- kat nem akarunk levonni belőle. Csak a jelenségeket állapítottuk meg, a jel- lemző irányokra kívántunk rámutatni, s ha olvasóinkban érdeklődést kel- tettünk az irodalomtörténet legújabb eredményei vagy az irodalom egy-egy nagyobb alakja iránt, úgy buzgalmunk nem bizonyult hiábavalónak.

Kozocsa Sándor.